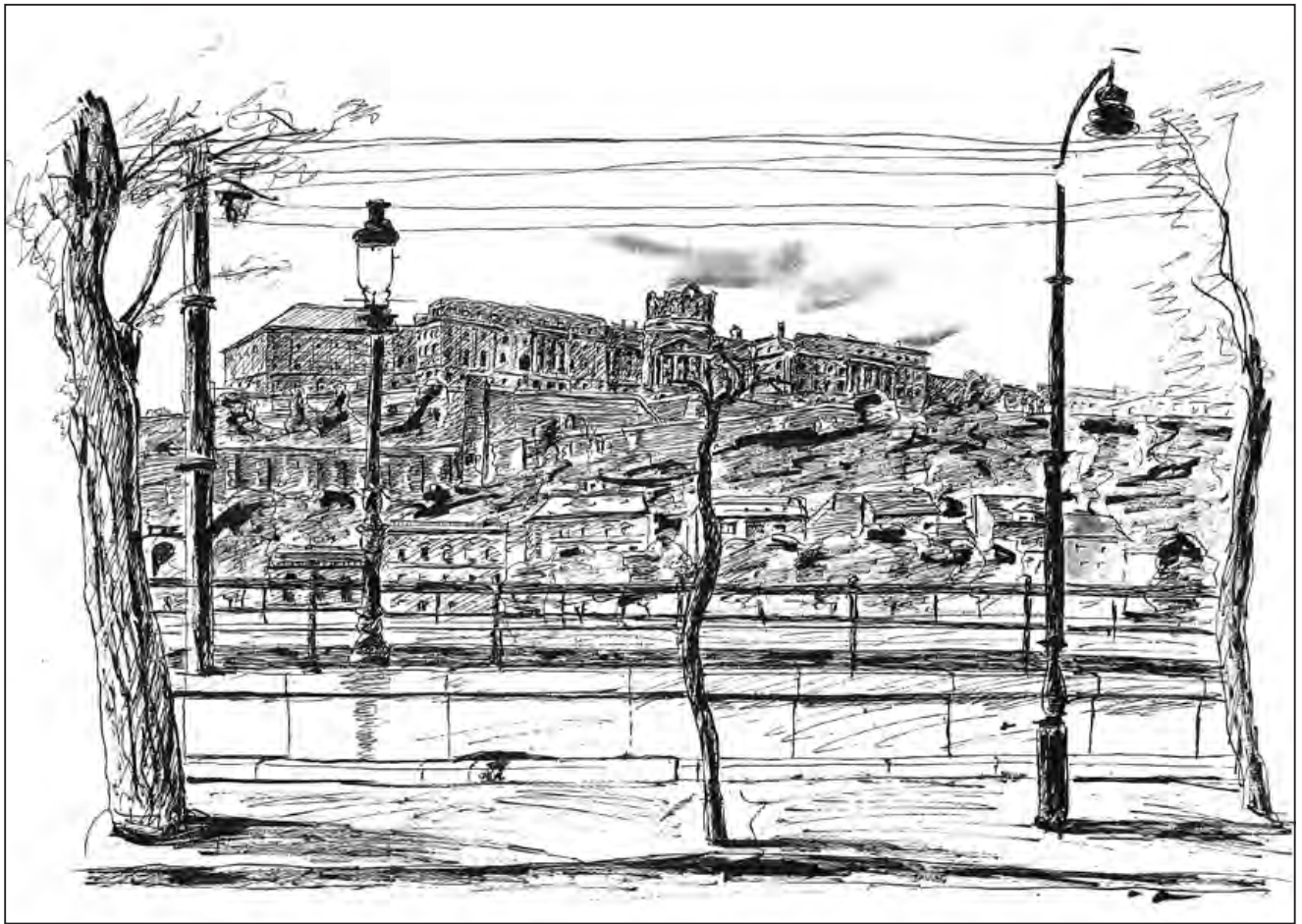

Régi helyekről, régi emberekről

Dámosy Géza

Építésznek indult Budapesten az 1936-ban született Dámosy Géza. 1956-tól Németországban élt, s érdeklődése hamarosan másfelé vonzotta: grafikát, művészettörténetet tanult, sőt pantomimmal is foglalkozott. Miközben „körberajzolta a világot”, rendszeresen hazajárt, ma is követi a város minden változását. A BUDAPEST 2014/2. és 2016/10. számában ezekből a műveiből már közreadtunk egy csokorra valót. Régi-új emlékeiből kaptunk most két újabb kollekciót. Szöveget, rajzokat, fotókat. Az első rajzos írást márciusi számunkban olvashatták-láthatták.

A királyi palota

Sok hatalmasság építkezett ezen a helyen egymás után: *Béla, Zsigmond, Mátyás, Mária Terézia, Ferenc József* meg *Kádár János* apánk.

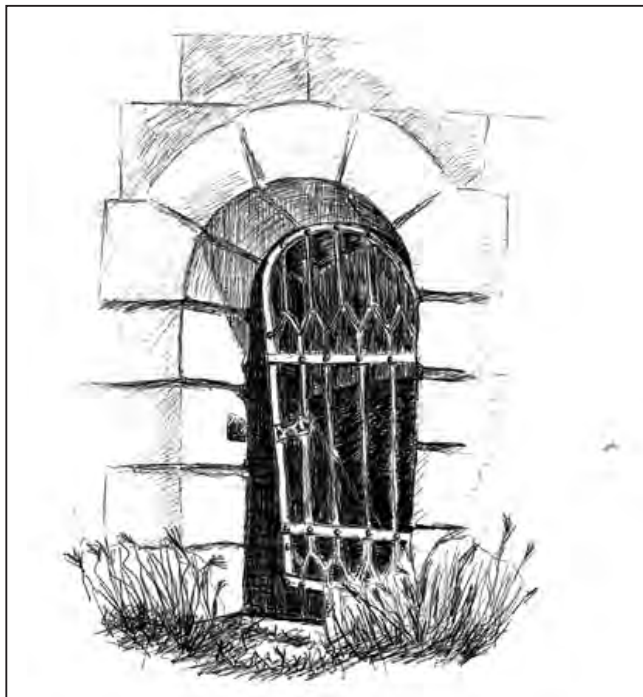
Első személyes élményem valamikor 1943-ban egy nyilvános látogatás alkalmából kapcsolódik a palotához. Anyámmal jártuk végig a termeket, kissrácként elbűvölt a mérhetetlen pompa, meg hogy az egyik ablakból láthattam a babakocsiban ülő, azt hiszem, akkor már félárva *Istváncát*.

Negyvenöt elején a palota hetekig égett, senki sem oltotta. A háború után bátyám két osztálytársával még egyszer végigjártam ugyanazokat a termeket. Ők ismerték a terepet, ültek a kupola roncsein is. Én már addigra láttam elég romot Bécsben meg Münchenben, de ilyen csodálatosakat még nem. Örökre a zsigereimbe ragadt a romok csodálata. Istenem, mennyi minden lett volna akkor még menthető!

1956. október 21-én anyámmal ismét látogatást tettünk itt, adigra már sok minden eltűnt. Fialat vezetőnk magyarázta, hogy az utolsó történelmi stílus, amely még élvezhető, az a klasszicizmus. Hát igen, sem az eklektikát, sem a szecessziót nem értékelték akkor, a szocreál is, ellentétben a szovjetével, hazánkban valami klasszikus-féle felé kecmergett. Aztán sok év múltán, csak a hatvanas évek végén jártam megint itt, akkor már a Galériában.

Ami a palotából a mára sikeredett, az a szocreál utóhatásaként elkeserítő otrombaság. Minden, a tetőformák, a kupola, az osztatlan ablakkeretek, a Habsburg lépcső hiánya, mindezeknek a látványától én kiütést kapok. Hát még a belső! Legalább a tróntermet meghagyták volna. (Itt állnak a szárnyasoltárok).

Gerőék rekonstrukciójával, a mai Budapesti Történelmi Múzeummal meg lennének elégedve. Itt alkalmazták először a mára már divattá vált visszaépítést, vagyis nem egy megálmódott, hanem kutatás által megalapozott újjáépítést.

A Várnegyed

1955-ben a Mátyás-templom tornya hatalmas faállványt kapott, magasabb volt, mint a kereszt. Mint a Műegyetem építészkarának hallgatóit (jó évfolyam volt, azóta többen Kossuth- vagy Ybl-díjasok, van, aki már eltávozott tőlünk, mint *Makovecz Imre* barátom is) felküldtek ide bennünket, azt hiszem, valamit mérnünk kellett, már nem emlékszem. Mondhatom, a kilátás innen fentről a szó szoros értelmében szédítő volt. A Hiltontól északra a Várnegyed jobban megmaradt, a Werbőczy, ma Táncsics Mihály utca ma is több érdekes palotát rejt. Például az örökségvédelem székházát: boltozatos mélypincéjében volt egy nagy kiállításom „Körberajzolt világ” címmel. A hivatal mára megszűnt.

Mellette az Erdődy palota, a zene háza. *Kossuth* börtönét az amerikaiak súlyos pénzért visszaadták az államnak, addig évtizedekig fitness-teremnek használta egy-két katonájuk. Most renoválják, még nem nyilvános. Kicsit arrébb volt az „Old Firenze” jazz zenéjével, ide magunkfajtanak illett járogatni. A sarkon, a brit rezidencia előtt mindig sorállás volt, kulturális rendezvényeket tartottak. A levéltárát ötvenhatban lőtték, égett, sok dokumentum pusztult el.

Az ezredfordulóig a lakóházak kapui még nyitva álltak, akkoriban sok rajzot készítettem a negyedről. Manapság Budapest udvarai már nem látogathatók. „A szabadságnak ára van” – mondták nekem mindig nyugati ismerőseim. A háború utáni újjáépítésről *Dragonits Tamás*, a kor utolsó élő tanúja könyvet írt, de nekem még többet mesél.

Nagyanyáim

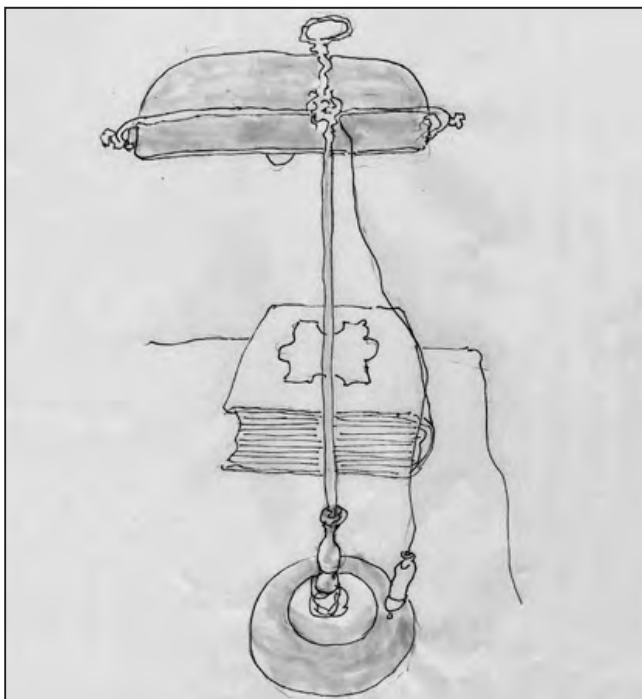
Nagymamával kezdem, ő volt az idősebb, és előbb is halt meg. Lófő székely volt a zugból, *Mikes Kelemen* falubelije. Hatalmas testű, büszke természetű asszony. Nagyapám herceg *Esterházy* erdőmérnöke volt, korán meghalt, nagymama ezután már csak hízott.

Kissrác koromban már Pesten, a közelünkben lakott, hármunkat többször is pesztrált. Egyszer a Décsi moziba mentünk vele, a hirdató alatt a lába alatt egy ezüstrókat talált, ezt kínálgatta a közelben ülőknek. Miután senkié sem volt, rájött, hogy a saját válláról csúszott le, tehát visszatette. No hiszen, kaptuk is a megjegyzéseket.

Legnagyobb örömünkre voltunk vele többször a Városligetben is, mert ott volt körkép meg liliputi-színház, ott gyönyörűen énekelték, hogy „kár összeveszni velem”. Emlékszem, egyszer megint a vurstlinál, a ringliszil előtt ülünk egy padon, egy jól öltözött, velem egykorú fiúcska sündörgött körülöttünk, egyedül volt-e, már nem tudom. Nagymama megszólította: „Hogy hívnak, fiatalember?” Ő vigyázza állva azt felelte: „Van szerencsém magamat bemutatni, Fleisman Robika a nevem.” Ez annyira frappáns mondatnak tűnt, hogy szállóigénné vált. Hogy mi lett Robikából, átélte-e a következő időket, nem tudni, de ha igen is, ma már túl lenne a nyolc X-en, s tudvalevő, ebben a korban már nem illetlenség eltávozni.

1944 utolsó heteit már nem pesti otthonunkban töltöttük: apám a Tabán tetején, a Czákó utca egyik emeletes villájában bérelt egy ideiglenes lakást. Minden pillanatban jöhetett a parancs, hogy helyőrségi kórházával vonuljon nyugatra, minket is magával vivendő. A szovjetek már akkor Csepel körül álltak, a Margit-híd már nem volt meg, és a 44-es villamos az Erzsébet-hídon lépésben haladt át, a bent ülők ezalatt csendesen imádkoztak. Egyik reggel éppen a cipőmet húztam az ágyam szélén, mellettem nagymamám egy karosszékből ücsörgött, amikor egy orosz légiakna becsapódott a szomszédba. Én a falnak vágódva láttam, ahogy Nagymama mind a százhusz kilójával formálisan kiemelkedett a fotelból, a levegőben egy másodperc hányadáig megpihent, majd visszahuppanva azt mondta: „AJJ!” Én meg elgondolkodtam a fizika törvényeiről.

Most Nanó következik, ő picike volt és nagyon szorgos. Anyai ágon a hős *Jurisics* egyenes leszármazottja (tehát én is), a családnak az Izabella utcában volt egy harangöntődéje akkoron. Gyerekkorát vagy dédapám felvidéki kastélyában vagy elvált édesanyjánál Pesten töltötte, de ott sokszor megfedkeztek róla, így mesélte. Egyszer kiszökte, egy sámlira állva Kossuth temetési menetét is végignézte. Édesapja halála után aztán ő lett a kastély és a falu úrnője. Hátrattett kezekkel ment az utcán, és mindig úgy köszönt vissza, hogy „magamat ajánlom”. Ilyképp járásonat tőle örököltem, egyébként is imádtam, sokat is írtam róla. De itt csak annyit, hogy 1956 tavaszán Pestre látogatott, és kérdezvén, mer-

re kalauzoljam, azt mondta: „tudod mit, nézzük meg a Sztálin szobrot, ki tudja, mit hoz a jövő?”

Hát még ilyet, honnan ez a látnokiség?!

Aztán egyszer Prágában is volt intéznivalója, és ott is megtekintette a Generalisszimuszot. „Isten tartsa meg a jó szokásait!” – gondoltam én akkor a messzi Németországból. Kastélyából kirúgva nem sok mindent vihetett magával. Később, ha mosogatott, néha ügyetlenül, és rászóltak, nem kár-e a meissenai porcelánokért, ő azt felelte: „Mit csináljak, nincs másom, és különben is, mennek a többi után.” Aztán ő is ment a többi után. Magas korban távozott. Halála után percekben belül megkondultak távoli falujában a harangok.

Bandi bácsi asztali lámpája

Már nem tudom, hogyan került hozzám, igaz, én arról vagyok híres, hogy mindent begyűjtök. Szép szecessziós lámpa, zöld búrával, még a felkattintója is eredeti. Gyenge utánczata most mindenhol megvehető.

Mezey Bandi bácsi a nagyanyám fivére, K.u.K. orvos. Feleségének, Ili néninek a Dalmady Győző utcában hatemeletes háza volt, a földszinten egy kis ezüstgyárral. Ők a legfelső emeleten laktak, innen néztük többször a tűzijátékot, csak egyszer nem, mert akkor a rakéták előtte való nap egyszerre robbantak fel a házban, ahol tároltattak. A ház bombatalálatot is kapott, Ili néniékhez csak a mellélépcsőn lehetett feljutni.

1952-ben jártam ott utoljára testvéreimmel, szüleim nem jöhettek velünk. Megkapták a hírt, ki lesznek telepítve. Ott ültek már kofferjaikon, nekem úgy tűnt, közömbösen. Mit vigyen az ember ilyenkor? Erzs, a mindenesük mindenesetre ment velük. Ki fog ide beköltözni, mi lesz a sok kincssel, bútorral? Jó kérdés, mi? Őcsödre vitték őket. Nagy Imre alatt megszűnt a kitelepítés, mehettek máshova lakni, csak Pestre nem jöhettek vissza. Bandi bácsi egyszer még meglátogatott minket, már nagyon öreg volt, nem az az ismert alak, aki sétatbotjával naponta végigsétált a Kossuth Lajos utcán. A múltkor arra jártam, a házat éppen renoválták, gondoltam, megkérdezem az új tulajdonost, ha elmesélnék egyet-mást, meghívna-e egy kávéra.

De aztán továbbmentem.

Mimike

Amikor megismertem, már vak volt, de nagyon agilis beszélgetőtárs. Róla készült 15 éves koromban első portrérajzom. *Mimike Lechner* lány volt, nagy építészünk leszármazottja, sokat mesélt róla a család. Annak idején az építészek ügyes vállalkozók is voltak, *Ybl* nagyobb projektjei építésének finanszírozása végett több igénytelen bérházat is felhúzott (a Váci körúton vagy a Hajós utcában). Lechnernek jól működő téglagyára volt Kőbányán, tudtommal ott is lakott. Volt rezidenciájában élt később valami öreg rokon, aki botjával időnként a falakat kopogtatta, kincseket keresett, bolond lehetett. A háború után egyszer az a hír járta titokban, hogy az odatelepített lakók egyszerre dús-gazdagok lettek, és valahogy nyugatra távoztak. Mégsem volt bolond az öreg?

Mimike férje *Törekgy Géza* kúriai bíró volt. Két bűnt követett el: ő írta alá előbb *Rákosi*, majd *Szálasi* ítéletét. 1944 telén a nyilasok Nyugatra hurcolták, elítélendő, ami aztán elmaradt. Rákosinak viszont nem sikerült hazahozatnia, felakasztandó. Svájcban van a sírja. Apám unokatestvére, *Bátor Elemér* aktív katonatisztként egy ideig tovább szolgálhatott a néphadseregben. Sikerült elintéznie, hogy a családot ne telepítsék ki. „Hogy jövünk mi ahhoz, hogy mi még itthon vagyunk?” – kérdezte *Pöttyi* néni.

Hát így.

Edi

Egy szép reggelen új fiút hoztak az osztályba. *Kis Edmond*nak hívták, a család Bulgáriából települt be, Edi egy szót sem tudott magyarul. Szeretettel fogadtuk, mellém ültették, s rövid idő alatt már folyékonyan beszélt apanyelvét. De szorgalmasan is tanulta. Emlékszem, amikor magyar órán felállt, hogy ő most Petőfi-verset fog szavalni. Felment a tábla mellé, kiegyenesedett és harsányan kiáltotta:

„Nem írok, nem olvasok,
Én magyar némes vágók!”

Megtapsoltuk. Senki nem röhögte ki. Ilyenek voltunk.

Nekem Löwenben mesélték, hogy Edi ötvenhatban ott volt, de nem tetszett neki a Nyugat, visszament. Sebészorvos lett, agytmorban halt meg. ●